

”העוסקת בתורה לשמה”

*****

מבנה השיעור:

פתיחה: תורה לשמה - לימוד קבוצתי ודין.

לימוד בחברותא: ”העוסקת בתורה לשמה”.

אסיף וסיכום

*****

פתיחה: תורה לשמה - לימוד קבוצתי ודין

רבי מאיר אומר: כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה. ולא עוד, אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו, נקרא רע, אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, משמח את המקום, משמח את הבריות, ומלכשתו ענווה ויראה, ומכשרתו להיות צדיק וחסיד וישר ונאמן, ומרחקתו מן החטא, ומקרבתו לידי זכות, ונהנין ממנה עצה ותושיה בינה וגבורה, שנאמר ”לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה”, ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור דין, ומגלין לו רזי תורה, ונעשה כמעין המתגבר, וכנהר שאינו פוסק, והוי צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו, ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים.

משנה, מסכת אבות, פרק ו, משנה א

... ”שלא לשמה”, כלומר: שיעשה המצוות וילמד וישתדל בתורה לא לאותו הדבר בעצמו, אלא בשביל דבר אחר... ולא תהיה אצלו תכלית לימוד החכמה אלא לדעת אותה בלבד. וכן אין תכלית האמת – אלא שידע שהיא אמת. והתורה אמת, ותכלית ידיעתה – לעשותה.

רמב”ם, הקדמות לפירוש המשנה, הקדמה לפרק חלק, עמ’ קיד-קטו

- מהו עיסוק בתורה לשמה? ומהו שלא לשמה?
- מה החשש בלימוד תורה שלא לשמה?
- האם בבית המדרש שלנו אנו לומדים תורה לשמה?

”תורה לשמה” מציין את אופן העיסוק הראוי בתלמוד תורה. אבל, באיזה אופן יש ללמוד כדי להיחשב לומד לשמה? האם המובן של ”תורה לשמה” מקביל, למשל, לזרם האמנותי הקרוי ”אמנות לשם אמנות”¹? ועוד: במפגש הקודם למדנו את תפיסתו התכליתית של הרב עובדיה יוסף

1 מונח שמקורו בצרפתית - l'art pour l'art - ומשמעותו שהיצירה האמנותית קיימת בזכות עצמה ונוצרת למען עצמה ואינה זקוקה לשום הצדקה

מחוץ ליצירה - לא הצדקה מוסרית ולא חברתית.

את לימוד התורה. האם תפיסתו היא בגדר לימוד תורה לשמה? האם לימוד תורה לשם קיום התורה הוא לשמה או שלא לשמה? מצד שני, האם לימוד התורה רק לשם הלימוד ולא לשם קיום התורה הוא לשמה?

מסתבר שהמושג "תורה לשמה" הוא מורכב ממה שנראה לעין ושיש לו פירושים אפשריים רבים ושונים. "לשמה" משמעו, באופן כללי, לא לתכלית חיצונית ולא ממניע חיצוני (למשל, שלא על מנת לקבל פרס). אבל עדיין נשאלת השאלה מהי תכלית "חיצונית" ומהי לעומתה תכלית "פנימית" בלימוד התורה. יש המפרשים "לשמה" – לשם ידיעת התורה, כלומר בדגש שכלי; או – לשם התורה, להגדלת התורה והאדרתה. אחרים מפרשים את הביטוי כדבקות בנותן התורה, כלומר כלימוד "לשם שמים"; וקיים גם הפירוש התכליתי, הרואה את מהות לימוד התורה כתנאי לשמירת המצוות המעשיות. לפי הפירוש התכליתי, הביטוי "תורה לשמה" הוא לימוד תורה לשם קיומה; ומכאן נובע שלימוד התורה לשם קיומה הוא בגדר תכלית פנימית ולא חיצונית לתורה ושאינן הפרדה בין "ידיעה" ל"קיום".

במפגש זה נתמקד בלימוד תורה לנשים. על פי ההלכה, נשים אינן חייבות במצוות תלמוד תורה. הלכה זו מבוססת על הגמרא: "דכתיב 'ולמדתם', 'ולמדתם' - כל שאחרים מצווין ללמדו מצווה ללמד את עצמו, וכל שאין אחרים מצווין ללמדו אין מצווה ללמד את עצמו. ומנין שאין אחרים מצווין ללמד? דאמר קרא: 'ולמדתם אותם את בניכם' (דברים יא, י"ט) - ולא בנותיכם" (מסכת קידושין, דף כט, עמוד ב) על כן, בדרך כלל ללימוד תורה לבנות הייתה תכלית מעשית בלבד: להקנות להן ידע על הלכות שהן חייבות בהן.

עם זאת, נמצא במסורת דעות שונות בשאלת תלמוד תורה לנשים. נלמד כעת בחברותא מקורות המביאים דעות שונות בסוגיה זו.

לימוד בחברותא – "העוסקת בתורה לשמה"

עד שלא נמחקה המגילה, אמרה: "איני שותה" - מגילתה נגנזה, ומנחתה מתפזרת על הדשן; ואין מגילתה כשרה להשקות בה סוטה אחרת. נמחקה המגילה, ואמרה: "טמאה אני" - המים נשפכים, ומנחתה מתפזרת על הדשן; נמחקה המגילה, ואמרה: "איני שותה" - מערערין אותה, ומשקין אותה על כורחה.

אינה מספקת לשתות, עד שפניה מוריקות, ועיניה בולטות, והיא מתמלא גידים; והם אומרים: "הוציאוה הוציאוה" - שלא תטמא את העזרה. אם יש לה זכות - הייתה תולה לה: יש זכות תולה לה שנה אחת, יש זכות תולה שתי שנים, יש זכות תולה שלוש שנים. מכאן אמר בן עזאי: "חייב אדם ללמד את בתו תורה" - שאם תשתה, תדע שהזכות תולה לה; רבי אליעזר אומר: "המלמד את בתו תורה, מלמדה תפלות (זנות)".

משנה, מסכת סוטה, פרק ג, משניות ב-ג

אישה שלמדה תורה יש לה שכר, אבל אינו כשכר האיש, מפני שלא נצטווית, וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו לעשותו אין שכרו כשכר המצווה שעשה אלא פחות ממנו. ואף על פי שיש

לה שכר ציוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה, מפני שרוב הנשים אין דעתם מכוונת להתלמד אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן. אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאילו לימדה תפלות, במה דברים אמורים? בתורה שבעל פה, אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחילה, ואם לימדה אינו כמלמדה תפלות.

רמב"ם, משנה תורה, הלכות תלמוד תורה, פרק א, הלכה יג

- מהו שורש המחלוקת בין בן עזאי לרבי אליעזר?
- האם לימוד התורה לפנות על פי בן עזאי הוא, לדעתכם, "לשמה" או לתכלית חיצונית?
- האם קביעת הרמב"ם זהה, לדעתכם, לעמדת רבי אליעזר?

"העוסקת בתורה לשמה": הרב יוסף משאש²

רבותי! בשבת זה בס"ד אמרתי להמשיך עוד בפירוש מאמר התנא הקדוש רבי מאיר, זכותו יגן עלינו אמן, שאמר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו', פירשנו בשבת החולף מהו לשמה. עתה נוסיף עוד לדקדק בדברי קודשו במה שאמר "כל העוסק", מה בא לרבות בתוספת 'כל'? וראיתו לבעל מדרש שמואל, זכותו יגן עלינו אמן, שכתב, שבאה לרבות אפילו מי שעסק בתורה תחילה שלא לשמה וחזר ועסק לשמה, יעויין שם. ולדעתי המעט, אין זה נכון אחר המחילה רבה מקדושת עצמותיו, שאדרבה זה שטעם "שלא לשמה", וכפה את יצרו ופירש "לשמה" - עדיף יותר, כמו שאמרו בבעל תשובה שהוא עדיף מצדיק גמור, ואיך שעדיף יתרבה במלת 'כל'?

ונראה לדעתי שמילת 'כל' באה לרבות, אף בעל מלאכה ומסחר הקובע עתים לתורה לשם אהבתה של התורה, גם הוא זוכה וכו'. שלא נטעה לומר כי רק מי שתורתו אומנותו הוא שזוכה וכו'. עוד נראה שבאה מילת 'כל' לרבות את הנשים, שאף שאינן מצוות בתלמוד תורה (עיין יורה דעה סי' רמ"ו סעי' ו), אם יעסקו בה לשמה זוכות גם הם לדברים הרבה, כמו דבורה וחולדה שזכו לנבואה מפני חכמתן וצדקתן, וכן אמא שלום, אשתו של רבי אליעזר אחותו של רבן גמליאל (עיין שבת קט"ז סוף ע"א), ומה גם ברוריה בתו של רבי חנניה בן תרדיון אשתו של רבי מאיר, (עיי' אוצר ישראל ב' ברוריה). וכן בתו של רש"י הייתה כותבת וחותמת שאלות ותשובות בשם אביה זכותו יגן עלינו אמן, וכן אחותו חיליט, וכן מרים אשת רבנו תם, וחנה אחותו של ריב"ם (ר' יצחק בר מנחם מבעלי התוספות ז"ל) ועוד הרבה, (עיין אוצר ישראל נ' נשים).

ועוד ראיתי על ספר כתב יד, כי בעיר אלג'יר בימי הגאון מוריניו הרב רבי עייאש³ זכותו יגן עלינו, הייתה בתולה אחת גדולה בנוי, בת איש עשיר, חכמה בתורה הרבה, ושוקדת יומם ולילה על לימוד התורה,

² לנחות הקריאה תרגמנו ארמית לעברית ופתחנו ראשי תיבות. בשעת הצורך הוספנו מילות הבהרה בסוגריים.

³ ר' יהודה עייאש - מגדולי הרבנים והפוסקים באלג'יריה בתחילת המאה ה-18. בשנת 1752 הגיע עם קבוצה מתלמידיו לירושלים, ושם נפטר

וקפצו עליה בני אדם רבים ונכבדים, והיא לא רצתה בשום אופן להיות לאיש, מטעם בן עזאי⁴ נפשה חשקה בתורה, ויקבול עליה אביה לפני הגאון הנ"ל, וישלח אחריה וידבר על ליבה דברים טובים, ולא אבתה לשמוע לו מקל וחומר מבן עזאי, שהוא איש ומצווה על פריה ורביה, ועם כל זה אמר ומה אעשה ונפשי חשקה בתורה, וכל שכן היא שאינה מצווה בפריה ורביה. ויאמר לה הרב הלא גם בתלמוד תורה אינה מצווה ואין לה שכר. ותשחק ותאמר לו כי נעלמו ממנו לשעה דברי הרמב"ם ז"ל, שגם האישה יש לה שכר למוד, (יורה דעה בסימן רמ"ו סעי' ו'). ואמנם יהי רצון שיתקיימו דבריו שאמר שלא יהיה לה שום שכר, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, כי אינה עוסקת בתורה לצפוי שכר, רק לשם אהבתה של תורה, ויפעם הגאון מדבריה אלה, ויפטריה לשלום ברוב ברכות, ויאמר לאביה הנח לה לעשות רצונה, כי בזה תהיה זכותה רבה להגן על בני העיר, וכן היה.

פעם אחת ראה הגאון בחלומו, והיה בולשת באה לעיר להרוג ולשלול, ויצאה אותה הבת לבדה בחרב שלופה לקראתם ותכריע את כולם לטבח, ותהי תשועה גדולה ויבהל הרב מראשית החלום וישב בתענית, ואחר שלושה ימים בליל שבת, באה בולשת לעיר מהספרדים דרך הים, וה' בחסדו הטיל רוח סערה אל הים, וכל אוניותיהם כליל נשברו וצללו כעופרת במים אדירים, ויושע ה' את כל העיר מיד מצ"רים, וידע הרב רמז החלום, שזכות אותה בתולה הגינה על בני העיר, ונשארה כך אישה בבתוליה וחשקה בתורה עד היותה בת שישים שנה, ועלתה אל הארץ ושקדה על התורה עד יום מותה בשיבה טובה למעלה ממאה שנה.

עוד מסופר שם, כי גם בתלמסאן היתה בתולה יפה עד מאד, אשר נפשה חשקה בתורה, והוריה היו עניים מרודים ומטופלים בכנים ובנות, ויום אחד בא מעיר ווהראן אלמון אחד צעיר לימים ומופלג בעושר, ודיבר אל לב אבי הנערה לתיתה לו לאישה והוא יתן מוהר ומתן, והוא וביתו יהיו באוכלי שולחנו כל ימי חייהם, וישמחו הוריה מאד על המציאה, וכאשר הודיעוהו ולא רצתה נפלו לפני רגליה, ובכו והתחננו לה הרבה להביט בעוניים ולחצם ודחקם לחלצם מן המצר. וכאשר לא יכלה להתאפק, ביקשה מהם זמן ג' ימים להתיישב בדבר, ואז הרפו ממנה. והיא עינתה בצום נפשה, ותבך ותתחנן לפני המקום ברוך הוא לפתוח שערי חנינה להוריה ממקום אחר, וה' שמע את תפילתה וראה את דמעתה, ובליל ג' בחצי הלילה ראתה בחלומה, והנה קול קורא לה לאמור הנה עושר רב טמון בחיק האדמה אשר את שוכבת עליה, ותקום בעוד לילה ותגד לאביה, והוא בטח בצדקתה, ויבא קרדום ויחפור במקום משכבה עומק ב' אמות וימצא קדרת חרס גדולה מלאה דינרי זהב. ואיש לא ידע. וישמחו מאוד מאד. ויהיה בבוקר ויודיע את האיש כי בתו לא רצתה ויפטרהו לשלום. והוא לקח מהזהובים סך מה ויעש מסחר קטן ויצליח מאד. ויחיה חיי עונג ושקט ושלחה, ובתו מצאה נחת לשקוד על דלתי התורה כרצונה. זה פירותיהן בעולם הזה, ולעולם הבא איני יודע כמה טובה כפולה וכו'. ועל זה הוסיף התנא הקדוש רבי מאיר תיבת "כל" לרבות את הנשים.

עוד אמר זוכה לדברים הרבה, ובזה יש מפרשים כמו שדרשתי בדרושים של שבת החולף, דהיינו להצלחת הרבה, שהם העושר והכבוד והשקט והשלחה, ואורך ימים ושנות חיים. ויש מפרשים הם מה

⁴ בן עזאי לא נשא אישה שכן "חשקה נפשו בתורה" (בראשית רבה ל"ד; מסכת בימות דף סג-ע"ב; ב) "מכאן אומר בן עזאי חייב אדם ללמד

שכתב אחר כך נקרא רע אהוב וכו', וכו', ששונה ואחר מפרש. ויש מפרשים זוכה לדברים הרבה בלמוד עצמו, שזוכה להבין עניינים רבים ועמוקים בתורה שלא נתגלו לאחרים, ובזה ימצא עונג ושמחה רבה בעולם הזה, ושכר טוב גדול בעולם הנצחי. ובמקום אחר רמזתי את זה ככתוב, משכני אחר כך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בכ נזכירה דודיך מייך מישרים אהבוך, דהיינו, שהתורה אומרת לאדם, משכני בעבותות אהבה ללמוד אותי, ואני אחר כך נרוצה להבינך ולגלות לך כל סתרי, עד שתאמר הביאני המלך מלכו של עולם חדריו שהם חדרי התורה, ותאמר אלי נגילה ונשמחה רק כך, ונזכירה דודיך דהיינו אהבתך יותר מייך, כמו מישרים אשר אהבוך שהם אבות העולם וצדיקי הדורות אשר אהבו מאד את התורה.

רבי יוסף משאש, דרוש תמ"ב, נחלת אבות, ירושלים: אוצרות יוסף, 1987, חלק ו, עמ' יב-יז

- לדעת הרב משאש, מה המילה "כל" ב"כל העוסק בתורה לשמה" באה לרבות ומה אינה באה לרבות?
- עם אלו עמדות ביחס לתלמוד תורה לנשים מתפלמס הרב משאש בדבריו?

אסיף וסיכום

האסיף של לימודי החברותות השונות יעסוק בשאלה:

- האם עמדת הרב יוסף משאש בטקסט שקראנו היא עמדה עקרונית כוללת על לימוד תורה לנשים, או שהיא מתייחסת למקרים נדירים של נשים המבקשות להתמסר ללימוד תורה לשמה?

במהלך הדיון כדאי לחזור לטקסט ולראות כיצד התשובות השונות לשאלה נתמכות בדבריו של הרב משאש עצמו.